

DE ZELF-EVIDENTE NATUUR VAN IK

SWAMI DAYANANDA SARASWATI

‘Iedereen wil vrij zijn van verdriet en leed. Je kunt het tijdelijk verdrijven door een of andere vorm van afleiding te zoeken, wat de meesten van ons ook doen. Maar om voorgoed van leed af te komen, moet je inzien dat de gedachte ‘ik ben verdrietig’ niet het probleem is. Het werkelijke probleem is dat je jezelf beschouwt als iemand die verdrietig kán zijn en dat je zegt dat je onderhevig bent aan verdriet. Zolang je denkt dat je in staat bent om verdrietig te worden, zul je dat vroeg of laat ook worden.

In de Bhagavad Gita (2.11) begint Heer Krishna zijn onderwijs aan Arjuna door hem te vertellen dat er geen oorzaak voor verdriet bestaat. Niets in de wereld kan voor jou een bron van verdriet zijn. Laten we bekijken hoe dit zit door de natuur van het subject, jij, en van de objecten die de wereld vormen, te analyseren.

Het is vreemd, maar waar: de wereld kan haar bestaan niet aan jou onthullen, tenzij jij daaraan meewerkt. We zullen later zien of de wereld jou verdriet kan bezorgen. Voor nu hoef je alleen te begrijpen dat de wereld zelfs haar bestaan alleen maar kan onthullen, als jij de wereld objectificeert. Voor jou is jouw kennis van de wereld het bestaan van de wereld.

Wanneer je zegt: de zon is, de maan is, de ster is, de mens is, enzovoort, is er steeds een kennisinstrument betrokken. Om te kunnen zeggen dat de swami voor je staat, heb je een kennisinstrument nodig. Ik kan roepen en schreeuwen, maar zonder ogen en oren kun je helemaal niets waarnemen. Je moet me zien, horen of aanraken. Je moet een kennisinstrument gebruiken om te weten dat ik besta.

Je ziet de swami; in die mate ken je hem. Het is niet zo dat je alles over de swami weet. Daarvoor moet je met mij samenleven, mij als persoon een tijd lang hebben meegemaakt; pas dan kun je begrijpen wie de swami is.

Iemand bestaat dus in de mate waarin je hem kent. Als een bloem bestaat, dan heeft zij een geur die je kunt ruiken. Dat de bloemblaadjes zacht zijn, is iets wat je voelt. Maar er zijn een heleboel dingen die je niet weet over de bloem. Elk afzonderlijk feit over de bloem bestaat voor jou, omdat je het kent. Je kunt alleen 'is' zeggen, wanneer je het kent.

Zelfs 'is niet' is alleen mogelijk wanneer je het kent. Een mens heeft geen horens of staart, omdat je weet dat de mens deze niet heeft. Hij kan zich gedragen alsof hij ze heeft, maar je stelt vast dat ze er niet zijn. Dingen die niet bestaan, zijn jou eveneens bekend. Jij bent degene die opmerkt wat niet-bestaand is. 'Nul' zelf is een concept waar je je bewust van bent.

Dus jij moet alles wat bestaat of niet bestaat onthullen; de wereld onthult niets uit zichzelf.

Of je nu waarneemt dat iets wel of niet bestaat, of enkel gelooft of je inbeeldt dat iets bestaat, zoals de hemel, dat bestaan of niet-bestaan moet door jou worden herkend.

Als je zegt dat de hemel of de hel bestaat, dan weet je dat door middel van een kennisinstrument. Dit is de autoriteit die je aan een geschrift toekent door de uitspraken die erin staan te accepteren. Je gelooft dat het boek een heilig geschrift is en in dat boek staat een beschrijving van de hemel die aantrekkelijk lijkt, dus geloof je wat er staat. Dat jij de dood zult overleven en naar de hemel zult gaan is een geloof, en dat je het leuk zult vinden in de hemel is ook een geloof.

Alles in de wereld bestaat voor jou alleen omdat je het kent. Tijd *is*, omdat jij je er bewust van bent. Ruimte *is*, omdat je ruimte opmerkt. In tijd en ruimte word je geconfronteerd met situaties via een kennisinstrument, hetzij direct door waarneming, hetzij indirect, via gevolgtrekking, of in de vorm van geloof.

We leren dingen kennen, omdat we over verschillende kennisinstrumenten beschikken. Wanneer we geschriften ook als kennisinstrument beschouwen, zeggen we dat er een hemel is, een hel, enzovoort. Samenvattend: de wereld is niet in staat haar bestaan aan jou te bewijzen, tenzij jij haar objectiveert.

Wanneer je zegt: 'Dit is mijn fysieke lichaam', hoe weet je dat dan? Hoe weet je dat je lichaam zwart of wit is, mannelijk of vrouwelijk, jong of oud, gezond of ongezond? Jouw specifieke lichaam heeft bepaalde kenmerken, omdat je het zo waarneemt. Als je slaapt, bestaat je lichaam voor jou niet, omdat je het niet waarneemt. Daarom word je 's ochtends op de vloer wakker, ook al ben je in bed gaan slapen. Op het moment dat je uit bed viel, had je geen besef van het bestaan van je lichaam. Daarom worden zelfs het bestaan van het lichaam, zijn kenmerken en zijn staat door jou gekend via een kennisinstrument. Het lichaam onthult zichzelf niet. Je moet het waarnemen.

Dat je je fysieke lichaam ziet, is zintuiglijke waarneming. Er is nog een ander type waarneming, de waarneming van de toeschouwer (*witness perception*) genoemd. Dat je ogen zien of niet zien, of dat je oren horen of niet horen, enzovoort, is een directe waarneming. Het is geen zintuiglijke waarneming, maar wordt door jou als de toeschouwer (*sākṣī*) waargenomen. Op dezelfde manier is er waarneming van een bepaalde toestand van de geest, aangezien je in staat bent te zeggen wat je denkt. Je neemt waar wat zich in de geest afspeelt; niet door de zintuigen, maar door jouzelf, de toeschouwer.

De zintuigen objectiveren de zintuiglijke wereld die zich buiten de zintuigen bevindt, terwijl jij als toeschouwer zowel de toestand van de zintuigen als de geest objectiveert. Zo wordt de rusteloosheid van de geest door jou geobjectiveerd. De rusteloosheid bestaat, omdat jij je er bewust van bent. Liefde bestaat, medeleven bestaat, kennis bestaat en zelfs onwetendheid bestaat, omdat jij je er bewust van bent. Een herinnering bestaat, omdat jij je er bewust van bent.

Dus alle dingen, beginnend bij onwetendheid en inclusief kennis, herinnering, een toestand van de geest, de zintuigen en hun aard, het fysieke lichaam en zijn toestand, en de fysieke wereld, bestaan voor jou, omdat je ze kent door middel van een kennisinstrument.

Als ik je nu vraag: 'Ben jij er of niet?', dan zul je antwoorden: 'Ik ben er' of 'Ik besta.' Hoe weet je dat je bestaat? Welk kennisinstrument heb je gebruikt om tot het bestaan van 'ik' te komen? Zintuiglijke waarneming? Heb je de 'ik' met je ogen gezien of gehoord door een geluid te maken? Heb je 'ik' geroken, geproefd of aangeraakt? Nee. De zintuigen zijn instrumenten in handen van 'ik'. Ik objectiveer objecten door middel van de zintuigen, maar ikzelf wordt niet door de zintuigen geobjectiveerd.

De 'ik' is, niet vanwege zintuiglijke waarneming en ook niet vanwege waarneming door de toeschouwer, maar omdat de toeschouwer 'ik' is. De toeschouwer is geen toeschouwer van zichzelf. De 'ik' is toeschouwer van wat zich in de geest afspeelt, maar 'ik' wordt zelf nergens door waargenomen om te weten dat deze 'ik' bestaat. Geen enkele waarneming is in staat het bestaan van 'ik' aan te tonen.

Leid je dan af dat de 'ik' bestaat? Om af te leiden dat je bestaat, moet je over gegevens beschikken. Zelfs abstracte wiskundige gevolgtrekkingen hebben hun basisgegevens van eenvoudige waarnemingen. Welke gegevens heb je om het bestaan van de 'ik' af te leiden? Iemand zei: 'Ik ben getrouwd, dus ik besta. Als ik niet zou bestaan, hoe zou een intelligente vrouw dan met mij kunnen trouwen? Aangezien zij alleen met een levende, bestaande man zou trouwen, moet ik wel bestaan.' Ik heb een onnozel argument gegeven, want elk argument dat je aandraagt zal net zo onnozel zijn.

Gevolgtrekking is een kennisinstrument dat ik gebruik. Analytisch denken ligt in mijn handen. Ik ben degene die dingen leert kennen via deductie of inductie. Dus besef ik al dat ik besta nog voor ik enige vorm van gevolgtrekking maak.

‘Ik denk, dus ik ben.’ Zo begon Descartes zijn filosofie. Maar het is geen sterke gevolgtrekking, want als dit waar zou zijn, dan zou je verdwijnen wanneer het denken verdwijnt. Maar jij overleeft een gedachte.

De aard van denken is dat het alsmaar doorgaat. Gedachten blijven nooit hangen. Ze verschijnen kortstondig en verdwijnen weer, plaatsmakend voor een andere gedachte. Als ik besta dankzij een gedachte, wie zal er dan zijn wanneer die gedachte verdwijnt om de volgende gedachte te denken?

Hoe weet je dat de ‘ik’ bestaat? Iemand zei: ‘Ik heb dat in de Vedische geschriften gelezen.’ Dus voordat je de geschriften gelezen had, wist je niet dat je bestond? Feitelijk zeggen de geschriften niet dat jij bestaat. Ze hebben veel meer te zeggen over de ‘ik’. Omdat jij bestaat, raadpleeg je de geschriften om te zien wat ze over de ‘ik’ zeggen. Je bent verward over jezelf, verdrietig of bang voor de dood en zoekt daarom bevestiging dat de ‘ik’ de dood zal overleven. Maar je weet al dat je bestaat.

In feite hoeft je het bestaan van ‘ik’ niet te bewijzen, omdat ‘ik’ zelf-evident is, terwijl alles evident is vanwege het zelf. Dit is een heel belangrijk feit. Veel zogenaamde Vedānta-lezingen slaan de plank mis, omdat bepaalde belangrijke feiten niet worden erkend. Pas wanneer deze feiten worden onthuld, wordt dit onderwijs nuttig.

Je kunt het bestaan van ‘ik’ niet bewijzen. Als de ‘ik’ een bewijs nodig zou hebben, een kennisinstrument, dan zou er een tweede ‘ik’ moeten zijn die het bestaan van de eerste ‘ik’ herkent. Om de tweede ‘ik’ te kennen, zou een derde ‘ik’ nodig zijn, en dan een vierde en een vijfde, tot in het oneindige.

Het proberen te bewijzen van het bestaan van ‘ik’ leidt daarom tot een oneindige regressie, wat logisch onhoudbaar is. Waarom zou je ‘ik’ niet tot in het oneindige laten regresseren? Er zijn immers zoveel andere regressies. De boom kwam uit het zaadje voort en het zaadje kwam uit de boom voort en de boom kwam uit het zaadje voort, enzovoort.

Als de 'ik' echter ook tot in het oneindige door zou gaan, zou er nooit definitieve kennis plaatsvinden. Als de 'ik' bewezen moet worden door een oneindige regressie van 'ikken', dan zul je mij nooit voor je zien, omdat de waarneming nooit door jou als subject geobjectiveerd zal worden, aangezien er nooit een uiteindelijk subject zou bestaan. Dit kan alleen maar betekenen dat het bestaan van 'ik' een zelf-evident feit is.

Alles wat bestaat, is evident voor het zelf. Het bestaat omdat jij het ziet, kent, afleidt, veronderstelt of erin gelooft. Jij bestaat daarentegen zonder dat je evident hoeft te worden voor een ander 'ik'. Jij bent zelf-evident en daarom zelf-bestaand. Niets is gelijk aan jou. Er is niemand zoals jij. Het is meer dan uniciteit. Uniciteit accepteert nog bepaalde genetische factoren, maar deze factoren spelen hier geen rol. Er is niemand zoals jij, omdat al het andere evident is dankzij jou, terwijl jij zelf-evident en zelf-bestaand bent.

Terwijl de wereld schijnt dankzij een kennisinstrument dat jij bezit, schijn jij uit eigen kracht, zonder enig kennismiddel. Daarom kun je jezelf niet echt met de wereld vergelijken, want jullie hebben niets met elkaar gemeen.

Leed ontstaat enkel door jezelf met de wereld te vergelijken. Zie hier hoe de geest werkt. Verdriet ontstaat als gevolg van complexen die je hebt. Deze complexen zijn niet fysiek. Het lichaam heeft geen complex. Jij kunt een complex hebben over je neus. Ook de geest heeft geen complex. Hij is slechts een instrument. Een gedachte heeft geen complex. Ik heb een complex met betrekking tot een bepaalde gedachte. Ik vergelijk mezelf met bepaalde normen, vergelijk mezelf met anderen en ontwikkel zo een superioriteits- of inferioriteits-complex.

We maken alleen vergelijkingen tussen gelijken, nooit tussen ongelijken. Als je naast een rots zit, word je niet jaloers op haar en doe je geen complex op. Je zegt niet: 'O rots, zon of sneeuw, het raakt jou niet. Jij maakt je niet druk als iemand op je gaat zitten of staan. Jij bent zo kalm, terwijl ik zo nerveus en rusteloos ben, en daarom ben ik jaloers op jou.'

Welke complexen kun je hebben door jezelf met de wereld te vergelijken? Het 'ik' is 'ik' en al het andere is ongelijk aan 'ik', omdat al het andere niet zelf-bestaand is. Al het andere is evident voor het zelf.

Jij bent de enige die zelf-evident is en op zichzelf bestaat. Welke vergelijking is er mogelijk? Met welk object zou je jezelf kunnen vergelijken om deze 'ik' vervolgens met een complex op te zadelen? Met geen enkel object.

Dit is geen psychologische peptalk en ook geen filosofische overpeinzing. Ik spreek over een zelf-evident 'ik', zonder wie je mij nooit voor je zou zien. Jij objectificeert een object en vervolgens geeft dat object jou een complex! Dat is in feite onmogelijk.

De wereld kan enkel een bron van leed zijn – door jou een complex te bezorgen – als de wereld op dezelfde manier bestaat als jij. Maar zij is niet gelijk aan jou, want jij bent zelf-bestaand, terwijl de wereld dat niet is. Tussen zulke ongelijken is geen vergelijking mogelijk die complexen creëert, die tot verdriet leiden.

De wereld kan geen leed veroorzaken, tenzij jij verward bent over jezelf. Jij moet jezelf herkennen als een zelf-evident wezen, een wezen dat onafhankelijk van de wereld bestaat, terwijl het bestaan van de wereld in feite van jou afhangt.'

Talk gehouden in Saylorsburg in 1993

Vertaald uit het boekje 'Vision of Vedanta' van Swami Dayananda Saraswati